

Het hart

Het boerenbedrijf als levend organisme

Vraag het een willekeurige boer en hij flapt er direct uit wat het hart is van zijn bedrijf, zegt Joke Bloksma. Metafysisch is het hart de plek van het voelen en de bezieling. Op het bedrijf is het de ontmoetingsplek, waar nieuwe ideeën ontstaan en tegenstellingen worden overwonnen. *Tekst: Kitty Peetoom*

Joke Bloksma

Bioloog Joke Bloksma is oud-onderzoeker van het Louis Bolk Instituut en geeft onder meer lessen bedrijfsinrichting op Warmonderhof. Met oog voor samenhang en identiteit begeleidt ze boeren bij het inrichten van hun bedrijf. Daaruit is het Werkboek

Gezond Landbouwbedrijf ontstaan. In dit boek benadert ze het gezonde boerenbedrijf als een levend organisme. Joke: "Vaak roemen bezoekers de sfeer op BD-boerderijen. Waar zit hem dat in? Hoe zorg je dat jouw bedrijf ook die sfeer krijgt? Ik wilde inzicht krijgen in de manier waarop je een boerenbedrijf zó vorm kunt geven dat plant, dier en mens daarbinnen goed gedijen." Download of bestel het werkboek via jokebloksma.nl

"Voor geitenhouder Arnold Vergeer is zijn melkstal het hart van zijn bedrijf", vertelt Joke Bloksma. "De dieren komen er samen en laten er hun melk achter. Hier praat hij met de dieren en ziet hij hoe het met hen is. Vanuit hier gaat de melk vervolgens naar de kaasmakerij." In de melkstal is er regelmatig tijd voor een goed gesprek.

"Het hart heeft in ieder geval altijd te maken met de plek waar je mensen ontmoet, waar je communiceert", blijkt uit de vele gesprekken die Joke met boeren voerde. "In het hart worden ervaringen, plannen, vragen en ideeën uitgewisseld." Vaak is het hart de pauzeplek. Maar niet iedereen binnen een bedrijf beleeft perse dezelfde plek als hartplek. Voor de winkelklanten is het winkeltje het hart, voor het boerengezin misschien hun keukentafel, voor de tuinders de schuur of de composthoop waar afval gebracht wordt en rijpe compost opgehaald, of de plek waar ze de groentepakketten maken.

Het hart verzorgen

Een ervaring die Joke optekende uit de mond van een boerin: 'Ik veegde vroeger het erf als corvee, vaak met in mijn achterhoofd het balen dat het nu alweer op mij neer kwam om dit te doen. Nu heb ik ontdekt dat als ik veeg, met een houding van zorg en toewijding voor het hart van het bedrijf, dan wordt het vegen een feest. Tijdens het vegen voel ik hoe het met het bedrijf als levend organisme is. Tijdens de koffie vertel ik daarover, en word ik aangevuld door medewerkers die ook bijdragen met waarnemingen over het bedrijf als geheel. Vroeger hadden we zulke wezenlijke gesprekken nooit'.

"Het hart moet verzorgd worden, dat is belangrijk", zegt Joke. "Het hoeft er niet keurig netjes te zijn, maar ik heb het wel over aandacht. Het moet een prettige plek zijn, waar je even wilt blijven. Bedrijven met een mooi hart functioneren sociaal gezien veel beter. Het is een wisselwerking. Op het ene bedrijf wordt eerst aan de sociale relaties gewerkt en daaruit komen initiatieven voort die het bedrijfshart beter

- deel 2

zichtbaar en voelbaar maken. Op het andere bedrijf past het beter om eerst fysiek aan het hart werken. Plots gaat het sociale dan ineens veel beter."

Ook deze uitspraak van een boerin die via intervisie door Joke is begeleid, is illustratief: 'Zo hadden we de waarneming dat het hart van het bedrijf 'zo koud' was. Nu hebben we met een warmrode verf de deuren een beurt gegeven, de picknick tafel vervangen door een ronde tafel met prettige stoelen, een windschutting geplaatst, een vloer gerooid om een zichtlijn te maken naar het land en clematissen tegen de muur laten klimmen. Onze gesprekken zijn nu ook veel 'warmer'. We hebben warmte op allerlei niveaus gebracht, en terug gekregen!'

Hartinfarct

Wanneer het hart onduidelijk is, is alles onduidelijk op de boerderij, weet Joke uit ervaring. En wanneer het verstopt is met auto's en werktuigen, krijg je een hartinfarct. "De opslag van stenen, metaal en hout, ook wel 'erfonkruid' genoemd, past niet bij een hartfunctie. Die materialen moet je opslaan ergens aan de zijkant, niet uitstallen in het hart."

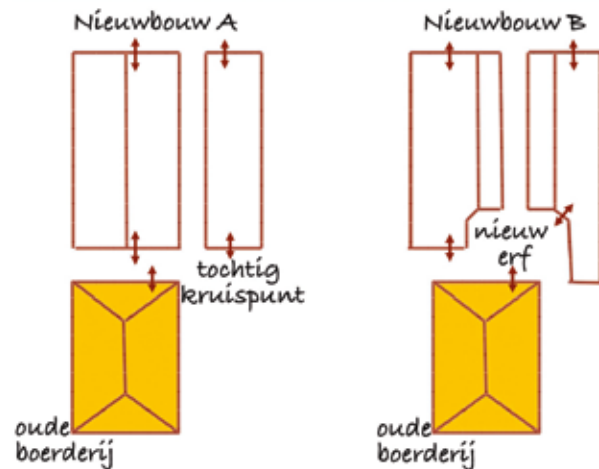
Voor een zorgboerderij is het van belang dat het hart voor de zorgcliënten rustig en vertrouwd is, een terugtrekplek, niet gecombineerd met de winkel bijvoorbeeld. Voor gewone bedrijven kan het belangrijk zijn om vanuit het hart zicht te hebben op alle onderdelen (organen) van het bedrijf. "Ook wanneer een bedrijf verder weg gelegen percelen heeft, kan het helpen om in het hart die onderdelen te tonen met foto's of plattegronden. Dan vergeet je geen essentiële dingen zoals schoffeltijd, toezicht op dieren of het fust op het land."

Valkuilen

"Ik adviseer om hart en hoofd uit elkaar te halen", zegt Joke. Het kan toer zou je het 'hoofd' van het bedrijfsorganisme kunnen noemen. >>

Praktisch voorbeeld uit het werkboek:

Voorbeeld 31. Het gebeurt vaak dat een oude boerderij met een prachtig erf met hartekwaliteit gaat uitbreiden en daarna zijn er slechts tochtige gangen tussen schuren (A). Met een beetje creativiteit zijn de stal en schuur zo te plaatsen dat er een prettig erf ontstaat om de machines te repareren, de studiegroep te ontvangen en een paar kalfjes buiten te zetten (B).

*Praktische oefening
uit het werkboek:*

De hartplek verzorgen

Bepaal wat voor jou het hart is van je bedrijf. Ga dat verzorgen, vegen, opruimen, selectief wieden, zet lekkere stoelen neer, maak het mooi en stel tentoon waar je trots op bent. Die energie blijft hangen. Iedereen bespeurt dat. Vraag je medewerkers en stagiaires om om beurten de hartplek te verzorgen, met toewijding en niet als corvee. Bespreek de ervaringen met elkaar.

Herken de hartplek(ken) van het bedrijf

Laat op de plattegrond zien op welke plekken in het bedrijf je hartkenmerken tegenkomt. Is dit duidelijk op één plek geconcentreerd of op verschillende plekken? Is er sprake van verschillende harten voor verschillende groepen (gezin, medewerkers, bijen)? Zijn er mogelijkheden om het hart of de harten te verbeteren, ofwel vitaler te maken?

>> Deze plek heeft rust, afzondering en overzicht nodig. Vroeger gebeurde dit alles aan de koffietafel. Nu, met veel meer kantoorwerk in het boerenbedrijf, verenigt dit zich moeilijk met het hart, dat staat voor menselijk ontmoeten en gemeenschapszin. "Rekeningen die kwijt raken of koffievlekken op de administratie, zijn een teken aan de wand."

Wanneer een bedrijf groeit, kan het hart veranderen. Daar moet je alert op zijn. "Je kunt dan tegen groeistuipe aanlopen. Bij een klein bedrijf is het erf het hart waar alles gebeurt; wanneer het groeit, ontstaan er misschien meerdere harten voor meerdere gebruikers. Wanneer de klanten van het winkeltje hun auto dan parkeren in het hart van de tuinder, kan Jongerius ineens zijn levering niet meer kwijt en moet hij met steekarretjes vanaf de weg naar de kas rijden." ☺

Addick Land (rechts) deelde zijn liefde voor de preparaten graag met anderen

Tekst: Michiel Rietveld

Op 6 maart 2015 is Addick Land de reis begonnen in het Hiernamaals, waar hij zo naar verlangde de afgelopen jaren. In zijn zeer actieve leven heeft hij veel tot stand gebracht, of laten komen, en heeft hij veel mensen ondersteund. Meer dan 120 mensen waren aanwezig bij de crematieceremonie van deze 94-jarige BD-pionier.

Toen Addick 25 was, kocht hij samen met zijn vrouw de buitenplaats Kraaybeek in Driebergen. Via de groenten die ze teelden, kwamen ze in 1951 in aanraking met de BD. De verrijkende antroposofische verdieping raakte hem tot diep in zijn ziel, die van jongs af aan met de natuur verbonden was.